

Lukianosz (Kr.u. 120 e.-Kr.u. 180 u.):

Az álom avagy Lukianosz élete

Épp végére értem iskolaéveimnek,már ott álltam az ifjúkor küszöbén, s apám, azon tanakodott barátaival, mire taníttasson. Legtöbben úgy vélekedtek, hogy az iskoláztatás nagy fáradságba meg sok időbe kerül, nem csekély pénz s még kivételes szerencse is szükséges hozzá, mi viszont szűkösen élünk, mihamarább elkél a segítség; d ha kitanulnék valamilyen kézműves-mesterséget, először is nekem mindjárt meglenne belőle a mindennapim, és nem

élősködném legény létemre az apám kosztján, o meg kis idő múlva apám öröme árszerűsége saját keresményemmel állíthatnák haza. Aztán az a kérdés került szőnyegre, melyik mesterség a legjobb, a legkönnyebben elsajátítható, melyik illik szabad emberhez, melyikhez lehet könnyen felszerelést kapni, melyik biztosít elegendő bevételt. Ki-kí ízlésének és tapasztalatainak megfelelően mást és mást ajánlott egyszer csak apám, egy pillantást vetve nagybátyámra – mert ott volt anyai nagybátyám is a közismerten kitűnő szobrász – megjegyezte:

- Nem járja, hogy jelenlétben más mesterségé legyen a pálmá! Vidd magaddal a fiút – mutatott rám -, vedd gondodba, és tanítsd, tudja faragni és egymáshoz illeszteni a követ, legyen jó szobrász! Tehetséges gyerek, ehhez meg hiszen tudod, természet adta hajlama van.

A bizonyosságot gyerekes viasz-figuráskáimból merítette apám: csakugyan, valahányszor tanítóim hazaeresztettek, csippentettem a viaszból, és ökröket, lovakat, sőt, embereket is formáztam, szerinte élethűen. A tanítóim persze elnászpángoltak miattam, de most ezt is ügyességem elismerésének tekintették, s hajdani szobrászkodásom okán vérmes reményeket fűztek hozzám, hogy majd egykettőre kitanulom a mesterséget. S mert a nap is alkalmasnak tűnt, hogy elkezdjem az inaskodást, átadtak nagybátyámnak. A dolog biz' isten nem is volt ellenemre, inkább egyfajta szórakozásnak, kellemes időtöltésnek fogtam fel, amivel még majd el is henceghelek társaim előtt, hogy lám, én isteneket faragok és apró díszeket készítek magam, meg a szívemnek legkedvesebbek számára. Első ízben mindenesetre úgy jártam, mint a kezdők általában. Nagybátyám kezembe nyomott egy vésőt, fölcsóválított, hogy üsse rá könnyedén a közepén heverő lapra: „Jó kezdet fél siker”, idézte nyomatékul a közmondást. Tapasztalatlanságomban keményebben csaptam oda, a kőlap kettétört, ő pedig mérgében felkapta a keze ügyében heverő botot, és cseppet sem kíméletes buzdításul avval avatott be – a sírás lett első inasténykedésem!

Elszöktem tőle, és végigjajgatva az utat, könnyekben úszó szemmel értem haza, ott aztán beszámoltam a botról, megmutattam hurkáimat, elpanaszoltam, milyen rettentően goromba a nagybátyám; és mindezt mesterségbeli féltékenységből teszi, fűztem hozzá, hogy fejére ne nőhessek. Anyám felháborodott, jó ideig csepülte fivérére; végül leszállt az este, s én még mindig könnyek között aludtam el, lélekben egész éjjel a nap eseményei rágódtam.

Történetem idáig mosolyogtatóan gyerekes, de a folytatása, meg fogjátok hallani, férfiak, nem dajkamese, inkább nagyon is vájtfulú hallgatósághoz szól. Hogy Homérosszal fejezzem ki magam,

... isteni álom látogatott meg
ambrossziás éjben,

olyan érzékletes álom, hogy a valóság sem lehetett volna életszerűbb. Szememben még sok-sok év után sem halványult el álombeli látogatóim képe, s hangjuk is tovább visszhangzik bennem, annyira elevennek hatott a jelenés!

Két asszony csimpaszkodott a kezembe, mindkettő teljes erejéből maga felé rángatott, s a nagy huzakodásban majdhogynem szétszakítottak, mert hol az egyik, hol a másik kerekedett felül,

hol már-már véglegesen megkaparintott emez, hol megint amannak lettem a zsákmánya. Közben egymással is perlekedtek:

- Ő az enyém! Semmi közöd hozzá! – így az egyik, mire a másik:

- Máséra ugyan hiába tartasz igényt!

Az előbbi munkáskülsejű, férfias nő volt, haja piszkos, keze teli bőrkeményedéssel, ruhája föltűrt, s mint a nagybátyámat, amikor követ vésett, őt is kőpor borította; a másik ellenben nagyon szép volt, méltóságteljes megjelenésű, ruhája csinos. Végül az én ítéletemre bízta, melyikőjükhöz kívánok csatlakozni. Először a gondozatlan és férfias külsejű nő szólalt meg:

- Kedves gyermekem, én a Szoborfaragás mestersége vagyok, amelyet tegnap kezdtél tanulni, ismerősöd és vérrokonod tehát, hiszen nagyatyád – és anyai nagyapám nevét említette – kőfaragó volt, két nagybátyád szintén, s mindkettőt én tette nagyhírvé. Ha ettől a perszónától – mutatott rá a másikra – és a nála folyó üres szócsépléstől távol akarod magad tartani, ha követsz és hozzám szegődsz el, először is ehetsz majd, amennyi beléd fér, erősek lesznek a vállaid, soha irigység nem környékezik, nem kell majd, hazádat s rokonaidat hátrahagyva, külföldre menned, aztán meg senki sem pusztá szavaid miatt fog dicsérni! Ápolatlan testem és piszkos ruhám ne riasszon vissza: így indult a nagy Pheidiasz, Zeusz megmintázója, így a Hérát megörökítő Polükleitosz, így az annyit dicsért Mürón és az egekig magasztalt Praxitelész, akiket most istenként tisztelnek. Lennél egy közülük, vajon nem ünnepelne-e minden ember, nem tennéd-e atyádat irigyeltté, nem szerezne-e hírt, becsületet a hazádnak? Ennyit, sőt, ennél is többet mondott a Mesterség, s noha botladozó nyelvvel, lépten-nyomon hibát követve el, de görcsös igyekezettel beszélt, és próbált meggyőzni; sajnos, nem emlékszem mindenre, szavai javarészt már kihulltak emlékezetemből. Miután elhallgatott, a másik kezdett bele, valahogy így:

- Én pedig, gyermekem, a Műveltség vagyok, régi bizalmas barátod, bár még korántsem ismertél ki egészen. Hogy milyen pompás javakra tehetnél szert mint jövődöbeli kőfaragó, azt ő elmondta az imént: nem leszel egyéb, csak iparos, afféle kétkezi munkás, aki egyedül testi erejétől remélheti a megélhetést; átlagember leszel, silányul fizetett senkiházi, közönséges gondolatokkal és semmitmondó megjelenéssel, aki barátainak közömbös, ellenségei szemében nem tekintély, polgártársai számára sem példakép – vagyis leszel egyszerű munkás, kis pont a nagy tömegben, görnyedhetsz örökké a hatalmasok előtt, hajbókolhatsz a művelteknek, élhetsz mint a nyúl, az erősebbek tehetetlen játékszereként! S ha netán Pheidiasz vagy Polükleitosz válna belőled, és sok csodálatos dolgot alkotnál, akkor is legfeljebb a művészetedet dicsérné mindenki, de egyetlen épeszű néző sem áhítozna rá, hogy cserélhessen veled, mert légy bármekkora művész, mesterembernek, közönséges kézművesnek, kezed munkájából élő pátriának tekintetének! Ha viszont rám hallgatsz, először is megismertetlek a régiek sok-sok nagyszerű alkotásával és cselekedetével, s miközben beavatlak tanításaikba, és úgyszólván mindenben járatossá teszek, lelkedet, mely legértékesebb részed, sok díszes erénnyel fogom felékesíteni, mint amilyen a mértékletesség, az igazságosság, a kegyesség, a türelem, az állhatatosság, a bölcsesség, a kitartás, a szépre irányuló vágy, az örök értékek iránti vonzalom, mert ezek a lélek valóban makulátlan ékszerei. Nem marad előtted rejtve, sem ami rég volt, sem aminek most kell történnie, sőt, a jövőt is meglátod majd velem együtt, egyszerűen rövid idő alatt mindenről felvilágosítlak, a mi csak létezik, légyen az isteni vagy emberi jelenség!

S téged, aki most ágrólszakadt senkifia létedre ilyen nemtelen mesterséggel kacérkodsz, rövid idő múlva mindenki becsülni és irigyelni fog, tisztelet és elismerés övez, jó híred lesz a legjobbak közt, a származásra-vagyona legjelesebbek fognak csodálni, olyan ruhában jársz mindig, mint ez – azzal a magáéra mutatott: feltűnően szép ruha volt rajta! -, főhivatallal és díszhellyel fognak kitüntetni. Még ha eltávoznál is valahová, idegen földön sem maradnál szürke kisember, olyan ismertetőjegyekkel ruházlak fel, hogy csak pillantson meg valaki, nyomban oldalba böki a szomszédját, és ujjal rád mutatva mondja majd: Ő az a bizonyos... S ha valami fontos történik barátaiddal vagy az egész várossal, mindnyájan rád fognak tekinteni, ha meg valahol történetesen beszédet mondasz, a tömeg tátott szájjal hallgat majd, téged szavad hatalmáért, atyádat pedig szerencsés sorsáért dicsérve-magasztalva.

A szóbeszédet, hogy némely ember halhatatlanná lesz, rajtad beteljesítem; mert ha testi valódban eltávozol is az életből, a tudomány és az emberiség nagyjai közé kerülsz, szüntelenül azok társaságában leszel, velük társalkodhatsz. Ismered a szónok Démoszthenészt: kinek a fia volt, s mivé tettem én! Ismered Aiszkhinészt: egy cimbalomjátékos hetéra fia volt, s Im, kedvemért becsben tartotta Philipposz! Szókratész pedig, aki szintén a Szoborfaragás védnöksége alatt nevelkedett, mihelyt tisztába jött vele, mi a jobb, elfutott tőle, és hozzám csatlakozott; hallhatod, hogy ünnepli a világ! Vagy neked a jeles férfiak, a fényes tettek és emelkedett szavak, az ápolt külső, a tisztelet, a hírnév és dicsőség, a díszhely, a hatalom meg a hivatal, a szónoki siker és a bölcsnek kijáró elismerés mind-mind megvetendő? Akkor piszkos köpenyben fogsz járni, külső akár egy rabszolga, kezeden emelőket, vágókat, vésőket és kalapácsokat tartva görnyedsz majd a munka fölé, közönséges, földhözragadt, teljesen jelentéktelen emberként, soha fel nem tekintve, egyetlen férfias vagy szabad gondolat nélkül, s bár műveid harmóniájára és szépségére lesz gondod, fikarcnyit sem fogsz törődni azzal, hogy te is harmonikus és jó külsejű légy, vagyis a köveknél is értéktelenebbé silányítod majd magad!

Még javában beszélt, de meg sem vártam, míg befejezi mondanivalóját, hanem döntésem jeléül felálltam, és otthagytam azt az idomtalan munkásnőt, annál is nagyobb örömmel csatlakoztam a Műveltséghez, mert eszembe ötlött a bot, meg hogy előző nap ízelítőnek nem kis verésben volt részem. Ahogy otthagytam, a Szoborfaragás eleinte méltatlankodott, ökölbe szorította a kezét és fogait csikorgatta; de végül – akárcsak Niobéről mesélik – megmerevedett, és átváltozott kővé. S ha különös is, ami vele történt, ne hitetlenkedjete, mert az álmok csodatévők! A másik asszony pedig rám tekintett, s így szólt:

- Igazságos voltál, helyesen döntöttél a perben, most hát rajtam a sor, hogy megháláljam. Rajta, jöjj, szállj fel erre a kocsira – és egy kocsira mutatott, melyet a Pegazushoz hasonló szárnyas lovak húztak -, nézd meg, milyen szép és nagy dolgok maradtak volna homályban előtted, ha nem hajlasz a szavamra!

Mikor aztán fölszálltam, hajtani kezdett, és ő a gyeplőt fogta, én meg a magasba emelkedve, ahogy Keletről Nyugat felé repültünk, végignéztam a városokat, épeket és nemzeteket, s közben miként Triptolemosz, egyre szórtam valamit a földre. Nem emlékszem már rá, mit szórhattam, csak annyi maradt meg bennem, hogy a lent bámészkodó emberek mind megéljeneztek, s bárhová jutottunk röptünkben, szerencsét kívántak utamhoz. Miután a tengernyi látnivalót megmutatta nekem, s engem is megmutatott az éljenező tömegnek, újból visszahozott, de nem abban a ruhában, ami a fölemelkedéskor volt rajtam; úgy rémlik, agyon

díszesen öltözve tértem haza! A műveltség kézen fogta apámat, aki ott állt és várakozott, megmutatta neki, milyen ruhában, milyen előkelő emberként jöttem meg, egyszersmind szelíden emlékezetébe idézte, kis híján milyen tévesen döntött sorsomról... Ha jól emlékszem, ezt az álmot láttam annak idején, süvölvény koromban; úgy gondolom, a verés miatti félelem és zaklatottság váltotta ki belőlem. Valahányszor elmeséltem álmomat, mindig félbeszakítottak:

- Héraklészre, micsoda hosszú és unalmas álom!

Másoknak is akadt mit szóvá tenniük:

- Téli álom, akkor a leghosszabbak az éjszakák; vagy még inkább három éj szülötte, mint Héraklész! De mi ütött belé, hogy mindezt elének tálalja, s egy gyermekkori éjszakán és régi, megfakult álmokon kérődzik? Ízetlenség ilyen komolytalanul fecsegni, vagy talán holmi álomfejtőnek tart bennünket?

- Nem, barátom. De amikor Xenophón elmondta híres álmát, hogy tűzvész ütött ki az atyai házban, és így tovább – hiszen ismeritek -, ő sem megfejtendő jelenésként és nem is az üres szószaporítás szándékával mesélte el ezt, ráadásul háborúban és hajmeresztő körülmények közt, ellenségtől körülvéve; hanem mert az elbeszélés valami megszívlelnivalót is tartalmazott. Nos hát én is ezért mondtam el nektek ezt az álmot, hogy a fiatalok a helyes utat válasszák és képezzék magukat, kivált a szegényebbje, aki már-már beletörődik sorsába, s jó hajlamait elnyomva a rosszabb felé fordul. Biztos vagyok benne, hogy mesém bele is több önbizalmat önt majd, hiszen elég lesz példaként engem állítania aga elé: csak azt kell fontolóra vennie, milyen senki voltam, mikor a legszebbet tűztem ki célul, és a tudásra kezdtem áhítozni, nem csüggedve el akkori szegénységemtől, s hogy most, visszatérve hozzátok, mégiscsak vagyok valaki – a kőfaragóknál semmi esetre sem ismeretlenebb.

(Ford.: Tar Ibolya)

Lukianosz életének egy jelentős állomásáról - a szónoki-írói pálya felé fordulásáról - számol be ez az írás, melynek egyik érdekessége éppen az, hogy fontos mozzanatokat tartalmaz Lukianosznak egyébként csak szórványos adatokból ismert életrajzára vonatkozóan. A mű középpontjában álló álmleírás egy hasonló elbeszélést utánoz: Xenophón Visszaemlékezések Szókratészre c. művéből (II. 1., 21.) ismerjük a Szókratész-kortárs, Prodikosz leírását Héraklész látomásáról. Csakhogy az ifjú Héraklészt az Erény és a Bűn állítják válaszút elé, Lukianosz álmában viszont a Szoborfaragás és a Műveltség jelenik meg, és készletet választásra a fiatalembert.

10. old. isteni álom - Hom. II. 2., 56-67. (A Homérosz-idézetet Devecseri Gábor fordította).

15. old. amikor Xenophón elmondta híres álmát - vö. Anabaszisz III. 1., 11.

(Forrás: Lukianosz összes művei, I.kötet, 9-15.old., Magyar Helikon 1974.